

بررسی تاثیر آموزش خانواده مبتنی بر رویکرد اولسون بر بهبود انطباق و

انسجام خانواده

ایران جلالی¹، حسن احدی^{2*} و علیرضا کیامنش²

چکیده

این پژوهش نیمه آزمایشی از نوع گروه‌های معادل با گروه شاهد و پیش-پس آزمون-پیگیری با هدف بررسی اثر بخشی آموزش گروهی برنامه کارکرد خانواده به شیوه اولسون بر انطباق و انسجام خانواده، طراحی و اجرا شد. با وجود تاکید اولسون بر آموزش، از این رویکرد تا کنون برای این منظور استفاده نشده بود بنابراین، به این منظور با روش نمونه‌گیری در دسترس از بین جامعه آماری زنان متأهل مراجعه کننده به مراکز سلامت بوشهر که در زمان انجام این مطالعه پرونده شکایت از همسر یا تقاضای طلاق در دادگاه خانواده نداشته، به صورت تمام وقت در بیرون از منزل شاغل نبوده و حداقل یک فرزند داشتند، 50 زوج داوطلب انتخاب و با روش تصادفی به دو گروه آزمایشی و گواه تقسیم شدند. گروه آزمایشی در 24 جلسه 90 دقیقه‌ای آموزش گروهی برنامه آموزش خانواده به شیوه اولسون (Olson, 2000) شرکت کرده و گروه شاهد به عنوان فهرست انتظار، هیچ مداخله سازمان یافته‌ای دریافت نکردند. بمنظور سنجش متغیر وابسته از نسخه سوم انطباق و انسجام خانوادگی (FACES-III) استفاده شد. داده‌ها با استفاده از نرم افزار آماری SPSS-16 برای محاسبه فراوانی، میانگین، تحلیل اندازه‌گیری مکرر پردازش شد. نتایج تحلیل اندازه‌گیری مکرر نشان دادند که میانگین انطباق و انسجام خانواده زنان و مردان در گروه آزمایشی بیش تر از گواه و تفاوت‌ها به لحاظ آماری در سطح احتمال 1 درصد ($p < 1\%$) معنادار است. به این ترتیب می‌توان نتیجه گرفت که برنامه آموزش کارکرد خانواده به سبک اولسون می‌تواند باعث بهبود سیستم خانواده می‌شود. تز اصلی این پروژه نیاز جامعه ایرانی به آموزش‌های ساده و کاربردی برای ترمیم و پیشگیری از آسیب‌های روانی جدی می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: رویکرد اولسون، آموزش گروهی، خانواده درمانی، انطباق و انسجام خانواده، جامعه ایران.

1- دانشجوی رشته دکتری روان‌شناسی عمومی واحد علوم و تحقیقات تهران، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

2- دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران، تهران، ایران.

*- نویسنده مسئول مقاله: drhahadi5@gmail.com

پیشگفتار

شالوده یک جامعه ایده‌آل از خانواده سالم پی ریزی می شود، نهاد خانواده سیستم پویا و فعالی است که عناصر موجود در آن روی هم تاثیر متقابل دارند که گاهی این تعادل به هم می خورد. این تعادل عاملی مهم در تعارضات و اختلافات خانوادگی و زناشویی خواهد بود. این مدل خانواده را به عنوان یک سیستم معرفی می کند. تئوری سیستمی خانواده، موجب توسعه و گسترش مدل های متنوعی از خانواده شده است (kalvandi, foad, 2011).

ناسازگاری زناشویی یا خانوادگی پیامدهایی مهم برای خانواده، از جمله تربیت ضعیف، ناسازگاری فرزند، دلستگی مشکل زا به والدین و افزایش احتمال ناسازگاری والد - فرزند را به همراه دارد (Bloch, Sidney, 1989) دارد. بسیاری از این ناسازگاری ریشه در سیستم های ناکارآمد در خانواده دارد. دیدگاه سیستم های خانواده بر این باور است که افراد را از راه ارزیابی تعامل هایی که بین اعضای خانواده صورت می گیرد، بهتر می توان شناخت، رشد و رفتار یک عضو خانواده به گونه ای جدایی ناپذیری با افراد دیگر خانواده ارتباط متقابل دارد در نظریه سیستمی خانواده، به خانواده به صورت کلی از بخش های که مرتبط به هم تشکیل یافته نگریسته می شود. در نگاه سیستمی به خانواده، هر بخش بر بخش های دیگر تاثیر گذاشته و از آن ها تاثیر می پذیرد (Carry, 1937, translated by Yahya Sayed Mohammadi). این تأثیرپذیری در اغلب اوقات موجب افزایش روز افزون تعارض های زناشویی و خطر بروز جدایی و اثر منفی آن بر سلامت روانی زوجین و فرزندان آنان شده است تا آن جا که کارشناسان و پژوهشگران در این علم نظریه ها و طرح هایی را برای کمک به زوجین دچار تعارض ارائه داده اند. با توجه به مدل های نظری موجود، وظیفه درمانگران این است که با تحلیل فرآیندها و کارکردهای خانواده، مناسب ترین مداخله و آموزش مناسب با نیازهای خانواده های آسیب پذیر را ارائه دهند. یکی از این مدل ها که ریشه در رویکرد سیستم خانوادگی دارد مدل نظری اولسون است. اولسون (1994) مدل خود را براساس رویکرد سیستمی مطرح نمود. وی از ترکیب بعد انسجام و انعطاف پذیری، ارتباط 16 گونه خانواده را از هم جدا می سازد که اولسون این مدل را تحت عنوان مدل مدور ترکیبی نام گذاری نمود (olson, 2011). خانواده های متعادل در اطراف نقاط میانی دو بعد انسجام و انعطاف پذیری خانواده قرار دارند. انسجام (پیوستگی)، انعطاف پذیری و ارتباط از ابعاد اساسی این الگو می باشند. منظور از انسجام، پیوند و تعهد عاطفی است که اعضای خانواده نسبت به یکدیگر دارند و شامل مؤلفه هایی هم چون رابطه عاطفی، تعامل خانوادگی، روابط پدر و مادر، رابطه فرزند و والدین، مقدار تعامل به لحاظ زمان و مکان، نوع دوست و علائق و در نهایت، به چگونگی گذراندن اوقات فراغت می باشد (olson, 1994). پیوستگی، چهار سطح متفاوت را در بر می گیرد که عبارت اند از: رها شده (خیلی

پایین)، جدا شده (پایین تا متوسط)، پیوسته (متوسط تا بالا) و در هم تنیده (خیلی بالا). فرض بر این است که کنش مطلوب و بهینه یک سیستم با سطوح متعادل و مرکزی پیوستگی (جدا شده و پیوسته) همراه می‌شود. سطوح نامتعادل یا افراطی و گسسته و در هم تنیده، عموماً در روابط مشکل ساز خانواده‌ها طی مدت زمان طولانی مشاهده می‌گردد (Olson, Russell, Douglas H. 1985). انعطاف پذیری به مقدار تغییر پذیری در نقش‌ها، قوانین، کنترل و انضباط خانواده اشاره دارد. در این بعد تأکید روی ثبات در مقابل تغییرات است. در صورت انعطاف پذیری در خانواده، مدیریت خانواده به صورت دموکراتیک می‌باشد و حالت استبدادی کمتری به خود می‌گیرد و همه اعضای خانواده در تصمیم‌گیری‌ها شرکت می‌کنند (Olson, 2000).

چهار سطح انعطاف‌پذیری عبارتند از: انعطاف‌ناپذیر (خیلی پایین)، ساخت یافته (پایین تا متوسط)، منعطف (متوسط تا بالا) و آشفته (بسیار بالا). دو سطح آشفته و انعطاف‌ناپذیر مشکل ساز هستند و دو بعد دیگر متعادل تلقی می‌شوند و بعد سوم در این الگو، ارتباط است. این بعد کلید اصلی یک خانواده خوب یا از هم پاشیده است، دو ویژگی ارتباطات در خانواده عبارت است از: ارتباط مثبت، قدردانی و محبت در واقع نامتوازنی در این سه بعد می‌تواند توجیه‌گری مناسب از بدکارکردی‌های خانوادگی باشد (Olson, 2000).

رویکرد مدول ترکیبی به کارکردها و ساختار خانواده، رویکردی نظری-آموزشی است که با هدف شناسایی و سنجش خانواده‌های نامتوازن و آسیب‌پذیر، تلاش می‌کند کارکردها و ساختارهای خانواده را ارتقاء داده و آگاهی‌های فردی، مهارت‌های ارتباط کارآمد، حل مسئله و تصمیم‌گیری را گسترش داده و تعادل نقش‌های خانوادگی را نیز بهبود داده و از آن در جهت تغییر ساختار کلی خانوادگی در جهت توازن و تعادل بهره‌بردارد. از این رو، این چنین مداخله‌ای با محوریت بیان شده، می‌تواند نتایج تازه‌ای را از این رویکرد به عنوان یک سیستم مداخلاتی در خانواده بیان کند. بنابراین، می‌توان شکاف‌های پژوهشی موجود را در مورد بکارگیری رویکرد ترکیبی اولسون در زمینه آموزش خانواده کاهش داد.

ضرورت پژوهش در این زمینه موقعی بیش‌تر روشن می‌شود که با مرور پیشینه پژوهش در زمینه کاربرد آموزشی و درمانی الگوی مدول ترکیبی خانواده‌ها- با وجود توصیه اولسون مبنی بر کاربرد عملی آن در مداخلات درمانی خانواده- پژوهش‌های چندانی صورت نگرفته است و بیش‌تر پژوهش‌ها معطوف به جنبه ارزیابی و توصیفی این مدل از گونه‌های متعادل و نامتعادل خانواده بوده است. البته، در پژوهش سامانی و اسدمنش (2011) که تاثیر آموزش خانواده بر تغییر گونه‌شناسی خانواده در مدل بافت نگر فرایند و محتوای خانواده را مورد بررسی قرار داده‌اند، اثر بخش بوده است (Samani, Asadmanesh, 2011) از این رو T در این مطالعه به بررسی اثربخشی

بکارگیری مدل مدور ترکیبی پویایی خانواده به عنوان یک مدل آموزشی، در جهت تغییر گونه های نامتعادل خانواده های دچار تعارض زناشویی پرداخته شده است. نتایج بدست آمده از ارزیابی کاربردی این مدل در این پژوهش، می تواند در طرح های درمانی با هدف ساخت سیستمی کارآمدتر و توانا تر خانواده در جهت مواجه مؤثرتر با مشکلات پیش رو و اکنون این گونه خانواده ها مورد استفاده قرار گیرد.

با توجه به آنچه مطرح شد، هدف اصلی از این پژوهش، تبیین اثر بخشی آموزش خانواده، مبتنی بر رویکرد مدور ترکیبی اولسون بر بهبود گونه های نامتوازن یا نامتعادل خانوادگی خواهد بود. گفتنی است، این هدف در راستای پیش فرض مدل مدور ترکیبی اولسون در مورد آموزش پذیر بودن فرآیندهای خانواده مورد مطالعه قرار می گیرد.

روش پژوهش

این پژوهش از نوع نیمه آزمایشی با گروه آزمایش و گواه، هم چنین، اجرای پیش آزمون - پس آزمون می باشد. در این طرح روش مداخله نستوهی که مبتنی بر دیدگاه شناختی - رفتاری است، به عنوان متغیر بر گروه آزمایشی به مدت 24 جلسه (دو جلسه 90 دقیقه ای در هر هفته) اعمال شده و اثر آن در مقایسه با گروه گواه روی متغیر وابسته تنظیم هیجانی سنجیده شد. جامعه آماری شامل زوجین مراجعه کننده به کلینیک مشاوره در شهر بوشهر می باشد که از این بین 100 نفر (50 زوج) به روش نمونه گیری در دسترس انتخاب شدند، سپس به روش تصادفی به دو گروه آزمایش و گواه (لیست انتظار) جایگزین شدند. نتایج با آزمون آمار استنباطی تحلیل کواریانس مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است که در سطح 0/05 معنادار می باشد.

مقیاس ارزیابی انطباق پذیری و همبستگی خانواده¹: مقیاس ارزیابی انطباق و انسجام خانوادگی (FACES-III) به وسیله دیوید اچ. السون، یوآو لاوی (1985) ساخته شده است که از 40 گویه و 2 خرده مقیاس انسجام (20 پرسش) و انطباق (20 پرسش) تشکیل شده است که بمنظور سنجش انطباق و انسجام خانوادگی بکار می رود. نمره گذاری پرسش نامه به صورت طیف لیکرت 5 نقطه ای می باشد که برای گزینه های «هرگز»، «به ندرت»، «گاهی اوقات»، «غالباً» و «همیشه» به ترتیب امتیازهای 1، 2، 3، 4 و 5 در نظر گرفته می شود. مقیاس ارزیابی انطباق و انسجام خانوادگی (FACES-III) با جمع بستن تمامی ماده ها برای دستیابی به نمره کل و جمع بستن نمره ماده های زوج برای دستیابی به نمره انسجام و جمع بستن نمره ماده های فرد جهت دست یابی به نمره انطباق، نمره گذاری می شود. هر چه نمره انسجام بالاتر باشد، گفته می شود که خانواده در هم

¹ - Family Adaptability and Cohesion Evaluation Scale(FACES-IV)

تنیده تر است و هر چه نمره انطباق بالاتر باشد، هرج و مرج در خانواده بیش تر است. در پژوهشی که به وسیله مظاهری و همکاران انجام شد، اعتبار ارزشیابی سازی پذیری و پیوستگی خانواده به وسیله آلفای کرونباخ برای بعد پیوستگی 0/74 و برای بعد انطباق پذیری 0/75 بدست آمده است. مقیاس ارزیابی انطباق و انسجام خانوادگی (FACES-III) تنها با یک آلفای کلی 0/68 برای کل ابزار، 0/77 برای انسجام و 0/62 برای انطباق از یک همسانی درونی نسبی برخوردار است. ضریب همبستگی در بازآزمایی برای همبستگی خانواده 0/83 و برای انطباق پذیری خانواده 0/80 بود که نشان دهنده ثبات بسیار خوب است میزان همسانی درونی آن از روش آلفای کرونباخ برای همبستگی (0/689) و برای انطباق پذیری (0/636) بدست آمده است (Mazaheri, Mohamad, 2012).

پروتکل آموزش خانواده براساس رویکرد اولسون:

در 24 جلسه 90 دقیقه ای (طی دو ماه) به آزمودنی های گروه آزمایش براساس رویکرد انطباق و انسجام خانواده اولسون آموزش داده شد و گروه کنترل در فهرست انتظار قرار گرفتند.

بسته آموزشی ایران جلالی (Jalali, Iran, 2016)

نکته بسیار مهم:

در تمامی جلسه های آموزشی کودکان و نوجوانان در کنار خانواده ها حضور داشتند و آموزش های مهارتی را فرا گرفتند.

محتوای آموزشی	جلسه های نخست هدف
1. تبادل نظر پیرامون اهمیت خانواده، مفاهیم خانواده، آموزش، ارتقا سطح آموزشی.	1. آشنایی اعضا با یکدیگر.
2. بررسی نقش اعضا در خانواده و تأثیر هر عضو و نقش آن بر دیگر اعضای خانواده.	2. برقراری روابط صمیمانه بین اعضا و رهبر گروه.
3. آرایه تعریف از مفهوم خانواده، نقش اعضا، انطباق و انسجام، آموزش.	3. ایجاد انگیزه برای جلب مشارکت آن ها در جلسه های آموزشی.
4. بررسی منابع استرس زا یا رویدادهای آسیب زا بر خانواده.	4. ایجاد ارتباط صمیمانه و جلب اعتماد آزمودنی ها.
5. بیان عوامل موثر بر خانواده.	5. تاکید و تمرین مهارت گوش دادن فعال اعضا به یکدیگر.
6. آزمون پنج عاملی بزرگ.	6. تشریح هدف های بین اعضای شرکت

<p>7. پرسش نامه های شیوه های ارتباط کلامی.</p>	<p>کننده. 7. بیان چگونگی انجام جلسه ها، توافق بر زمان تشکیل جلسه ها و بیان قوانین. 8. برگزاری پیش آزمون.</p>
جلسه دوم	
محتوای آموزشی	هدف
<p>1. برگزاری آزمون 5 عاملی نثو. 2. برگزاری نقاشی ترسیم خانواده.</p>	<p>1. آگاهی افراد از خود و همسر های شان. 1. بررسی نیازهای اعضای خانواده از کودکی تا بزرگسالی. 2. چگونگی برآورده شدن یا نشدن این نیازها بر خانواده و جنبه های گوناگون زندگی.</p>
جلسه سوم	
محتوای آموزشی	هدف
<p>1. تصحیح شده اوراق آزمون ها و نمودارها و برگه خلاصه ویژگی های افراد در اختیار اعضا قرار داده شد. 2. نقاشی های کودکان هر خانواده و مفاهیم مربوطه به خانواده ها توضیح داده شد.</p>	<p>1. شناخت و آگاهی از شباهت ها و تفاوت ها در میان اعضا خانواده. 2. درک نگاه و شناخت افراد خانواده نسبت به یکدیگر.</p>
<p>نکته مهم در پایان جلسه سوم: *افراد به صورت واقعی از افزایش آگاهی نسبت به خود و اعضای خانواده خود رضایتمند و شادمان بودند.</p>	
جلسه چهارم	
محتوای آموزشی	هدف
<p>1. بررسی جلسه های گذشته، مرتب کردن داده ها و پوشه های مربوط به هر خانواده. 2. ایجاد انساج در مفاهیم آموزش داده شده و یکپارچه کردن داده های خانواده برای هر یک از خانواده ها.</p>	<p>برطرف کردن نکات مبهم.</p>

	جلسه پنجم، ششم، هفتم
محتوای آموزشی	هدف
<p>1. نخستین نیاز هر فرد نیاز به پذیرش است، یعنی هرکسی نیاز دارد به کسی یا چیزی احساس تعلق خاطر کند. راهبردهای موثر برای ایجاد جو پذیرش در در خانواده عبارتند از:</p>	<p>تعریف خانواده موفق. خانواده موفق: خانواده ای که هر یک از اعضاء از همه موهبت ها، مهارت ها و استعدادهای شان استفاده می کنند و از وضعیت و موقعیت خود راضی اند. زندگی آن ها سرشار از امید، شور و شوق و انرژی است. آن ها در خانواده مورد علاقه، محبت و احترامند و هر چه را که برای تبدیل شدن به افرادی توانمند، سالم و متکی به نفس نیازمند آند، بدست می آورند.</p>
<p>1. خانواده خود را به مثابه یک پروژه قرار دهید، یعنی در برنامه کاری خود تجدید نظر کرده تا وقت بیش تری برای گذراندن با اعضای خانواده خود داشته باشید.</p>	<p>2. آگاهی از ابعاد خانواده موفق ابعاد خانواده موفق:</p>
<p>2. وضعیت پروژه را تا زمانی که اصالت وجود هر یک از اعضای خانواده را کشف و به ظهور برسانید حفظ کنید.</p>	<p>1. ایجاد یک نظام خانوادگی مبتنی بر محبت و پذیرش. 2. سعی کنید زندگی خانوادگی تان آهنگ مشخص داشته باشد.</p>
<p>انجامش می دهیم. عوامل کمک کننده به این موضوع عبارتند از:</p>	<p>3. رسوم و سنت هایی را در خانواده خود برقرار کنید. در روابط خود نقشی فعال داشته باشید. 5. چگونگی مقابله با بحران ها را یاد بگیرید.</p>
<p>1. روند زندگی خانوادگی قابل پیش بینی باشد. 2. ارزش های خانوادگی خود را تقویت کند. 3. هویت خانوادگی خود را احیا کند. 4. برای رفتار معیارهایی قابل شود. 5. مسئولیت تصمیم های خود را به عهده گیرد.</p>	
<p>3. بنابر تعریف رسوم خانوادگی، فعالیت هایی تکرارپذیر، سنجیده، هماهنگ و معنادار هستند و افراد نسبت به انجام آن ها احساس تعهد می کنند و این گونه نیست که هر وقت دل شان نخواهد آن ها را انجام بدهند و هر وقت دل شان نخواست انجام</p>	

<p>ندهند. در واقع تکرارپذیری رسوم و سنت ها نشان از قدرت دارد. عوامل کمک کننده به این موضوع عبارتند از:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. برای برگزاری جشن های گوناگون تدارک ببینید. 2. داستان های خانوادگی تعریف کنید. 3. با هم عبادت کنید. 4. ارتباط فعال، از ارکان اساسی یک خانواده موفق است. ارتباط فعال، گفتگوی معنادار است که به نیاز تک تک اعضای خانواده به پذیرش، حرمت نفس، تشویق و امنیت خاطر توجه دارد و در پی برآورده ساختن آن نیازهاست. عوامل کمک کننده به این موضوع عبارتند از: 1. درباره مسایل جزئی و کم اهمیت صحبت کنید. 2. موقعیت یا زمینه ارتباط را تغییر دهیم. 3. کارهای دسته جمعی انجام دهیم. 5. وقوع بحران در خانواده، امری اجتناب ناپذیر است. خانواده موفق در مواجهه با مشکلات نمی هراسند و پشت یکدیگر را خالی نمی کنند. عوامل کمک کننده به این موضوع عبارتند از: 1. پیش از بحران آماده باشید. 2. آرامش خود را حفظ کنید. 3. فاصله ها را کنار بگذارید. 4. ارتباط برقرار کنید. 5. سعی کنید وضعیت را تا حد امکان عادی نگهدارید. 	
	جلسه هشتم و نهم:
محتوای آموزشی	هدف
<ol style="list-style-type: none"> 1. شناسایی سبک های فرزندپروری والدین. 2. شناسایی سبک های ارتباطی فرزندان. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. فرزندپروری: شیوه های پرورش فرزندان در خانواده را دربر می گیرد.

	<p>2.سبک های ارتباطی:نیازها، رفتارها و خلق و خوی افراد را شامل می شود. 3.ویژگی های بارز والدین ایده آل</p>
جلسه دهم و یازدهم:	
محتوای آموزشی	هدف
<p>1.فرزندپروری با هدف: موفقیت را تعریف کنید. 2.فرزندپروری با شفافیت: حرف بزید، گوش کنید و یاد بگیرید. 3.فرزندپروری با گفتگو و مذاکره: با فرزندانان دوست باشید. 4.فرزندپروری با استفاده از تقویت: عملکرد و پاداش ها را توضیح می دهیم. 5.فرزندپروری از راه تغییر: آب را گل آلود کن و ماهی بگیر. 6.فرزندپروری با هماهنگی: به خانواده خود نظم و ترتیب بدهید. 7.فرزندپروری از راه الگودهی: آنچه را می گوید در عمل انجام دهید.</p>	<p>فرزندپروری هدفمند: انتخاب، بیان و پیگیری هدف‌های روشن و مناسب سن برای کودکان به آن‌ها احساس هدفمندی می دهد و سبب می شود با دست یابی به معیارهای از پیش تعیین شده، بر زندگی خود احساس تسلط کند.</p>
جلسه دوازدهم	
محتوای آموزشی	هدف
<p>1.آشنایی با نیازهای فیزیولوژیکی : تشنگی، گرسنگی، میل جنسی. 2.آشنایی با نیازهای روان شناختی: الف)خودمختاری: انگیزش درونی، زبان اطلاع رسانی، تقویت ارزش قایل شدن، پذیرش عاطفی منفی، آموزش حمایت لحظه به لحظه از خودمختاری. ب)شایستگی: فعال کردن شایستگی، چالش بهینه روانی،وابستگی متقابل چالش و بازخورد،تحمل</p>	<p>1.تعریف نیاز:هرگونه حالت در درون فرد است که برای زندگی، رشد و سلامت، واجب و ضروری است. 2.شناسایی نیازها:نیازهای فیزیولوژیکی، روان شناختی و اجتماعی.</p>

<p>شکست، حمایت کردن از شایستگی، بازخورد مثبت، لذت چالش بهینه و بازخورد مثبت.</p> <p>ج)ارتباط: فعال کردن ارتباط: تعامل با دیگران، ارضا کردن ارتباط: برداشت از پیوند اجتماعی درونی کردن.</p> <p>3.نیازهای اجتماعی:</p> <p>الف)پیشرفت:رقابت و تلاش.</p> <p>ب)پیوندجویی و صمیمیت:برقرار کردن روابط میان فردی، حفظ کردن شبکه های میان فردی، ارضا کردن نیازهای پیوندجویی و صمیمیت.</p> <p>ج)قدرت:رهبری، پرخاشگری، مشاغل با نفوذ و دارایی حیثیتی.</p> <p>ج) تکلیف:</p> <p>امتیاز دهی به سطوح نیازها و آگاهی نسبت به آنها در ابعاد گوناگون و تأثیر آن بر کارکردهای ادارک شده در هر عضو خانواده، اهمیت وضعیت اقتصادی و تباین و تضاد در سیستم های اعتقادی:</p>	
	جلسه سیزدهم و چهاردهم
محتوای آموزشی	هدف
<p>1.آموزش احساس و هیجان (ترس، خشم،ن فرت، غم، شادی، علاقه).</p> <p>2.آموزش مهارت های ارتباطی در دو بعد مهارت ارتباطی آشکار و مستقیم و مهارت های ارتباطی نهان و غیر مستقیم و انواع گفتن و شنیدن و زبان بدن.</p> <p>3.آموزش پاسخ های عاطفی مؤثر (درگیری عاطفی نسبت همسر و فرزندان، همدلی، درگیری در احساسات).</p> <p>4.آموزش بیان نیازها و خواسته های روان شناختی</p>	<p>تعریف احساس:تجربه خودآگاه ذهنی هیجان را احساس گویند.</p> <p>تعریف هیجان: احساس ها و واکنش های عاطفی را هیجان گویند که از سه مولفه شناختی، فیزیولوژیکی و رفتاری تشکیل شده است.</p> <p>تعریف ارتباط: فرایندی است که در آن معنا بین افراد تعریف و به اشتراک گذاشته می شود.</p>

زوجین (از جمله عواطف و صمیمیت، نیازهای جنسی).

5. نقش ناکارآمدی جنسی زوجین در ساختارهای خانواده و آموزش منابع ارتقاء دهنده در سلامت جنسی زوجین:

الف) ویژگی‌ها و خصوصیات انحصاری زنان و مردان
ب) توصیه‌هایی به مردان در رابطه با زنان؛ او را از عشق و محبت خود به او خاطر جمع کنید، ذهن زنان در هر لحظه در گذشته، حال و آینده زندگی می‌کند و...

ج) توصیه‌هایی به زنان در مورد مردان: احترام و لیاقت در برابر مهر و محبت، حفظ متانت و حرمت.

د) اصول برقراری ارتباط سالم و طرح مشکلات: فن شنیدن، فن گفتن، درک کردن طرف مقابل، تمرین برقراری ارتباط و گفت و شنود و افزایش صمیمیت، علایم هشداردهنده رابطه متزلزل.

ه) تصورات، باورها و انتظارات نادرست از عشق و ازدواج: عشق حلال بیش‌تر مشکلات است، او را عوض خواهیم کرد و...

و) انواع و مراحل گوناگون زندگی زناشویی: انواع عشق، مرحله آشکار شدن واقعیت‌ها، مرحله بچه‌دار شدن، مرحله ی فراغت، مرحله آشیانه خالی، مرحله میان‌سالی، مرحله پیری.

ز) اصول برخورد صحیح با کشمکش‌ها و مشاجره‌ها: ریشه و علل منازعه و مشاجره، فنون رویارویی با اختلافات و کشمکش‌ها، اصول کلی برای حل دوستانه مشاجره‌های خانوادگی.

ح) نقش و دخالت فامیل و خویشاوندان: آشنایی واقعی با خانواده‌ها، جلب تایید و حمایت خانواده‌ها،

<p>در اولویت قرار دادن همسر و فرزندان، مشخص نمودن حد و مرزها، حفظ استقلال خود، قدردانی و سپاسگزاری و....</p> <p>ت) تربیت و پرورش کودکان و مشکلات زناشویی: توافق قبلی، آمادگی لازم برای بچه دار شدن، زمان، تعداد و فواصل بچه دار شدن، پرورش و مراقبت از کودک که شامل اصول فرزندپروری می باشد؛ آموزش فرزندپروری، افزایش رفتارهای مطلوب، دستور دادن، کاهش رفتار نامطلوب، ارتباط مثبت، شکل دهی، نقش پدر در دوران حاملگی و سال اول تولد، اثرهای مشاخره های خانوادگی بر فرزندان، مشکلات خانواده های تک فرزند، توصیه هایی به والدین تک فرزند، نقش و دخالت پدر بزرگ ها و مادر بزرگ ها در پرورش کودکان. به کودکانمان بیاموزیم چگونه با احساسات خود کنار بیایند. تشویق کودک به مشارکت و همکاری. روش های جایگزین. تشویق کودک به خودکفایی. تحسین کردن کودک. کودک را از نقش بازی کردن رها سازید. کنار هم قرار دادن تمام مهارت ها (درسته، اما...؟! اگه این گونه بشه چی...؟! این چه طور...؟ گوشزد کردن پیامدهای کار اشتباه درست است یا نه...؟ جایگزین هایی برای اما گفتن، چرا این کارو کردی، چرا اون کارو نکردی؟ تبعید یا تعلیق؟، زبان مادری کودکان.</p>	
	<p>جلسه پانزدهم، شانزدهم و هفدهم و هجدهم:</p>
<p>محتوای آموزشی</p>	<p>هدف</p>
<p>1. آموزش مهارت های زندگی: (ب) شرح جلسه:</p>	<p>مهارت های زندگی. توانایی انجام رفتار سازگارانه و مثبت به گونه ای که فرد بتواند</p>

<p>1. مفهوم مقابله: ارزیابی اولیه، ارزیابی ثانویه، تعریف مقابله، راهبردهای مقابله‌ای، تمایز بین خود سرزنی و مسیولیت پذیری.</p> <p>2. فرآیند مقابله: سنجش مشکلات روزمره.</p> <p>3. هشت مهارت مقابله‌ای: استفاده از سیستم‌های حمایتی، حل مسئله، خودآرام‌سازی، حرف زدن با خود هنگام مواجهه با مشکلات، استفاده از شوخ طبعی، ورزش کردن، پاداش دادن به موقعیت‌های خود.</p> <p>4. مقابله با شکست: انجام ارزیابی‌های منطقی، پایداری، حفظ غرور، خودتوان‌سازی، مبارزه جویی، رشد و تقویت توانمندی‌ها، یادگیری چگونگی رویارویی موثر با شکست، داشتن انتظارات، مقابله با شکست به عنوان یک مهارت بهداشت روانی، فهرست مهارت‌های مقابله با شکست.</p> <p>5. مقابله با افسردگی: علایم افسردگی، عوامل زیربنایی افسردگی، تغییر دادن موقعیت، انجام ارزیابی‌های اولیه درست، حفظ احساس کنترل، استفاده از مهارت‌های مقابله‌ای انطباقی، حل مسئله، کنترل تفکر منفی، سرگرم کردن خود، استفاده موثر از سیستم‌های حمایتی، احساس ناامیدی و درماندگی.</p> <p>6. مقابله با تنهایی، کمرویی و طردشدن: تجربه تنهایی، تبیین تنهایی، ارزیابی اولیه تنهایی، کمبود مهارت‌های اجتماعی در افراد تنها، بهای احتیاط بیش از حد، آموزش مهارت‌های</p>	<p>با چالش‌ها و ضروریات زندگی روزمره خود کنار بیاید.</p>
---	--

<p>اجتماعی، آموزش مهارت پاسخ دهی، غلبه بر کمرویی.</p> <p>7.مقابله با اضطراب:</p> <p>تعاریفی درباره اضطراب، تجربه اضطراب، ارزیابی اولیه، شناخت چگونگی غلبه اضطراب بر فرد، پنج قاعده برای مقابله با اضطراب(1.از موقعیت های اضطراب برانگیز اجتناب نکنید.2.به شیوه مثبت با موقعیت های اضطراب انگیز رویارو شوید.3.تسلطگرا باشید.4.افکار و احساسات خود را ثبت کنید.5.آماده تلاش و تمرین باشید)، کنترل ویژگی های اضطراب زا، کنترل رژیم غذایی و ورزش، پرهیز از خود درمانی.</p> <p>8.مقابله با خشم:</p> <p>تعریف خشم، تجربه خشم، ارزیابی خشم، زیان های خشم، بررسی پاسخ های مقبله ای افراد به خشم، روش کنترل خشم، عدم جرات مندی، پرخاشگری، جرات مندی، کسب مهارت های جرات مندانه، برقراری گفتگو و مذاکره، پی بردن به ارزش گذشت.</p>	
	جلسه نوزدهم و بیستم:
محتوای آموزشی:	هدف:
<p>الف) آموزش هدف ها و برنامه ها، انگیزش اصلاحی، ناهمخوانی، هدف ها: عملکرد، دشواری هدف، روشن بودن هدف، تعیین هدف بلندمدت، تلاش های شخصی، سلامت ذهنی، اجرای قصدها، تحریک های ذهنی، تمرکز روی عمل، تنظیم کردن، اجرای قصدها، شروع کردن، پایداری و تمام کردن، خودگردانی، باور کنترل شخصی و احساس کارایی، مسئله عزت نفس، خودپنداره، انتخاب، توجیه</p>	<p>1.هدف:وضعیتی است که می خواهیم در آینده داشته باشیم.</p> <p>2.برنامه: فرایندی برای رسیدن به هدف ها می باشد.</p>

<p>ناکافی، توجه تلاش، کنترل عاطفه، رفتارهای تایید کننده هویت، رفتارهای ترمیم کننده هویت. (ب) شناخت ابعاد انسجام خانواده از منظر میزان ارتباط یا دوری اعضاء خانواده به یکدیگر، تنظیم نسخه های در مورد سیستم امتیاز دهی به خود و به اعضاء خانواده در میزان تعادل در انسجام خانواده، بررسی عوامل مؤثر بر شکل گیری تعادل گرایی در انسجام خانواده و بررسی ارزش‌های بدست آمده از محیط خانواده مؤثر بر تعارضات درون و بیرون خانواده در هریک از اعضاء خانواده. (ج) تکلیف: ارایه تکلیف در زمینه بکارگیری واژه ها (من و ما) در خانواده های شرکت کننده .</p>	
	جلسه بیست و یکم:
محتوای آموزشی	هدف
<p>1. بررسی معنی و اهمیت انطباق پذیری و انسجام و نقش هر یکی والدین و فرزندان در این دو بعد: بر اساس پرسش نامه فرآیند و محتوای خانواده . 2. آشنایی و بررسی انواع خانواده متعادل و نامتعادل در دو بعد انسجام و انطباق پذیری به همراه مثال‌های عملی، بررسی رشد خویش پنداری شامل مکاشفه ، تشخیص ، همانند سازی و ایفای نقش. (ج) تکلیف: مربوط مشخص نمودن لیستی از ویژگی های خانوادگی و امتیاز دهی به خود و دیگر اعضاء خانواده در این ویژگی ها و ایفای نقش در خانواده متعادل و نامتعادل به صورت تمرینی بر اساس روابط بین اعضاء، برخورد با مسایل، مدیریت خانواده</p>	<p>انطباق: سازگاری در حفظ بنیان های گروه را گویند. انسجام: حفظ وحدت و با عناصر وحدت بخش تطابق و هم‌نواپی داشتن را گویند.</p>

و نظم و انضباط خانواده.	
	جلسه بیست و دوم:
محتوای آموزشی	هدف
1. بررسی ساختار و کارکرد خانواده. 2. کمک به طرح ریزی مجدد خانواده متعادل با آموزش مدل مدور ترکیبی اولسون به اعضا. 3. اثر گذاری این ساختارها بر ابعاد گوناگون زندگی. 4. تنظیم نمودن برنامه برای ایجاد تعادل بین نقش‌های گوناگون اعضاء و مدیریت فشار های حاصل از نقش های برای ارتقاء ساختارها و کارکردها درونی خانواده.	ساختار و کارکرد خانواده
	جلسه بیست و سوم
محتوای آموزشی	هدف
	جمع‌بندی مطالب جلسه های گذشته صورت گرفت.
	جلسه بیست و چهارم:
	تقدیر و تشکر از شرکت کنندگان صورت گرفت و سپس جهت گرفتن پس آزمون از آن ها دعوت شد و هم چنین، تاریخ دقیق آزمون پیگیری به آن‌ها اعلام شد تا با حضور خود ما را در انجام کامل این پژوهش یاری کنند.

یافته ها

روش تجزیه و تحلیل داده ها

بمنظور تحلیل داده های گردآوری شده از دو بخش آمار توصیفی و آمار استنباطی استفاده شد. در بخش توصیفی به محاسبه میانگین و انحراف معیار و ماتریس همبستگی متغیرهای مورد مطالعه اقدام شد. در بخش آمار استنباطی از آزمون تی مستقل با تصحیح بنفرونی بمنظور بررسی مقدار اثربخشی آموزش خانواده و مطالعه گونه شناسی خانواده ها مورد استفاده قرار گرفت. در این مطالعه، بمنظور مطالعه اندازه اثر برنامه آموزش خانواده به محاسبه سه شاخص دلتای انسجام

(مقدار تغییر انسجام) و دلتای انطباق (میزان تغییر انطباق) و بردار اثر برنامه آموزش خانواده (Asadmanesh and Samani, 2011) با استفاده از معادله‌های زیر اقدام شد:

$$\Delta P = \bar{X}_{postP} - \bar{X}_{preP}$$

$$\Delta C = \bar{X}_{postC} - \bar{X}_{preC}$$

$$|Effect| = \sqrt{(\Delta p)^2 + (\Delta c)^2}$$

در معادله‌های بالا: ΔP = مقدار تغییر مقیاس انسجام، \bar{X}_{postP} = میانگین پس آزمون انسجام، \bar{X}_{preP} = میانگین پیش آزمون انسجام، ΔC = مقدار تغییر مقیاس انطباق، \bar{X}_{postC} = میانگین پس آزمون انطباق، \bar{X}_{preC} = میانگین پیش آزمون انطباق، $|Effect|$ = قدر مطلق بردار اثر، $\sqrt{(\Delta p)^2 + (\Delta c)^2}$ = ریشه دوم (توان دوم تغییر انسجام + توان دوم تغییر انطباق) می‌باشد. لازم به توضیح است این معادله به وسیله سامانی و اسدمنش در سال 1380 در مجله روش‌ها و مدل‌های روان‌شناختی تنظیم و ارائه شده است.

جدول ۱- میانگین و انحراف معیار متغیرهای مورد مطالعه در مقیاس انسجام خانواده.

گروه	شاخص	پیش آزمون انسجام مادر	پیش آزمون انسجام پدر	پیش آزمون انسجام والدین	پس آزمون انسجام مادر	پس آزمون انسجام پدر
آزمایش N=50	میانگین انحراف معیار	65/98 9/04	61/28 3/22	63/63 5/93	71/68 4/80	70/81 5/76
کنترل N=50	میانگین انحراف معیار	64/58 3/87	60/08 4/24	62/33 3/87	61/76 4/57	6/82 3/69

جدول ۲- میانگین و انحراف معیار متغیرهای مورد مطالعه در مقیاس انطباق خانواده.

گروه	شاخص	پیش آزمون انسجام مادر	پیش آزمون انسجام پدر	پیش آزمون انسجام والدین	پس آزمون انسجام مادر	پس آزمون انسجام پدر
آزمایش N=50	میانگین انحراف معیار	60/40 3/70	58/01 3/13	59/20 3/02	79/99 9/94	73/09 7/93
کنترل N=50	میانگین انحراف معیار	56/32 6/22	55/92 4/16	56/12 4/73	60/22 4/51	59/53 3/69

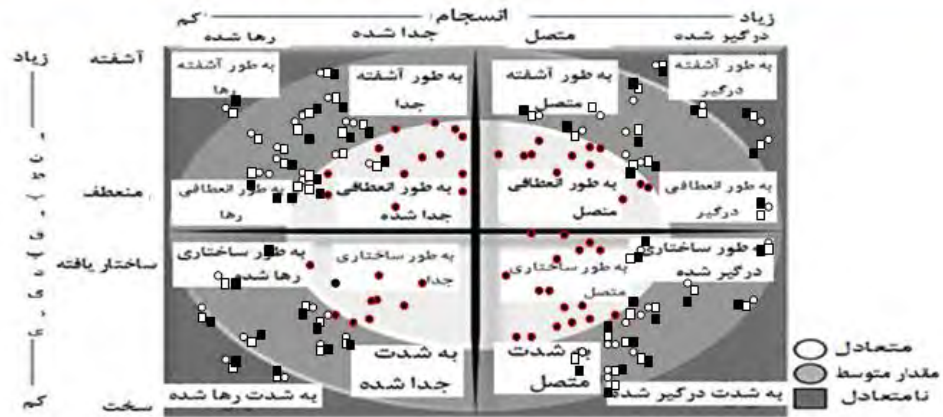
بمنظور بررسی مقدار اثربخشی برنامه آموزشی بر نیمرخ گونه شناختی خانواده ها با استفاده از آزمون تی مستقل به مقایسه سه شاخص دلتای فرایندی، دلتای محتوا و بردار اثر اقدام شد. نتایج این تحلیل در جدول 3 ارائه شده است.

بمنظور بررسی مقدار اثربخشی برنامه آموزشی بر نیمرخ گونه شناختی خانواده ها با استفاده از آزمون تی مستقل به مقایسه سه شاخص دلتای فرایندی، دلتای محتوا و بردار اثر اقدام شد. نتایج این تحلیل در جدول 3 ارائه شده است.

جدول ۳- آزمون تی مستقل برای مقایسه دلتای فرایند، دلتای محتوا و بردار اثر برنامه آموزشی در دو گروه آزمایش و کنترل.

$P <$	Df	T	انحراف معیار	میانگین	گروه	متغیر
0/001	48	5/31	0/86 0/36	7/18 0/50	آزمایش $N=50$ کنترل $N=50$	مقدار تغییر انسجام
0/001	48	1/78	0/98 0/88	10/89 3/41	آزمایش $N=50$ کنترل $N=50$	مقدار تغییر انطباق
0/001	48	1/49	0/67 0/67	13/04 3/44	آزمایش $N=50$ کنترل $N=50$	اندازه بردار اثر

همان گونه که نتایج آزمون تی مستقل برای مقایسه دو گروه آزمایش و کنترل نشان می دهد، مقدار دلتای انسجام، انطباق و بردار اثر متأثر از برنامه آموزش خانواده در گروه آزمایش به گونه ای معنادار بالاتر از گروه کنترل می باشد.

- پیش‌آزمون گروه آزمایش :
- پس‌آزمون گروه آزمایش :
- پیش‌آزمون گروه کنترل :
- پس‌آزمون گروه کنترل :

شکل ۱- پیش‌آزمون و پس‌آزمون گروه آزمایش.

همان‌گونه که نتایج آزمون‌های مستقل برای مقایسه دو گروه آزمایش و کنترل نشان می‌دهد، مقدار دلتای فرایند متاثر از برنامه آموزش خانواده در گروه آزمایش به گونه‌ای معنادار بالاتر از گروه کنترل می‌باشد. (شکل ۱)

همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، وضعیت گروه آزمایش پس از دریافت برنامه آموزش خانواده بر محور انسجام و انطباق خانواده به گونه‌ای معنادار بهبودی یافته است، اما این موضوع در مورد گروه کنترل صدق نمی‌کند. گفتنی است که شکل ۱ نشانگر گونه‌شناسی خانواده بر اساس نمره والدین در دو محور انسجام و انطباق است.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهشگران گوناگون در فرایند پردازش مدل‌های نظری برای خانواده، دو هدف را دنبال می‌کنند. این پژوهشگران یا در پی تنظیم و پردازش مدلی تبیینی برای خانواده هستند و یا در پی پردازش مدلی تجویزی می‌باشند. مدل‌های تبیینی عموماً در پی فراهم کردن اسباب لازم برای تشریح عینی تر ساختار، کنش‌ها و یا کارکردهای خانواده هستند. در مقابل مدل‌های تجویزی بیش‌تر در پی مهیا کردن ابزار و ادوات برای مداخلات آموزشی و درمانی هستند (Ingoldsby & Smith, 2004).

مطالعه عملکرد خانواده در حیطه ها گوناگون، حول محور بازیگران آن، یعنی زوجین از دیرباز مورد توجه کارشناسان جامعه شناسی و روان شناسی بوده است، اهمیت سلامت در حیطه های گوناگون عملکرد خانواده و ایجاد روابطی ایمن و سالم میان زوجین و فرزندان در تقویت فضای عاطفی و نیز توافق و تفاهم بین طرفین مبادله، تا بدان جاست که موجبات تضمین امنیت روابط زناشویی و بقا و ثبات پایه های خانواده را فراهم می آورد. این مطالعه در پی بررسی تأثیر آموزش خانواده بر اساس مدل مدور ترکیبی اولسون بر کارکرد خانواده (انطباق و انسجام) در نمونه ای از زوجین تازه ازدواج کرده شهر بوشهر برآمده است. هم چنین، نتایج بیانگر معنادار بودن اثربخشی آموزش خانوادگی بر اساس رویکرد مدور ترکیبی اولسون بر افزایش انعطاف پذیری زوجین بود. در متون پژوهش (تا آن جایی که پژوهشگر توانسته بررسی کند) پژوهشی وجود ندارد که در آن، اثربخشی مدل مدور ترکیبی اولسون بر کارکرد خانواده زوجین را مورد بررسی قرار داده باشد، بنابراین، به نظر می رسد این پژوهش از این لحاظ منحصر به فرد باشد. با توجه به آن که برنامه آموزش خانوادگی در این پژوهش، آموزش کارکرد متوازن خانواده بر اساس مدل مدور ترکیبی اولسون تنظیم شده بود که با محوریت سه عامل انعطاف پذیری، انسجام و ارتباطات بکار گرفته شده بود، می توان در مورد نتایج بدست آمده از این فرضیه این گونه استدلال کرد که: (1) آموزش خانوادگی بر اساس رویکرد مدور ترکیبی اولسون با تأثیر بر انتظارات، باورهای و تعبیر و تفسیری که زوجین از رفتار یکدیگر می کنند (2) ماهیت سامانه ای (سیستمی) حاکم بر ساختار و روابط زن و شوهر، (3) تغییر در نظام بازخورد متقابل زن و شوهر و اصلاح ساختار و مرزهای روابط زناشویی می توان استفاده کرد و (4) اثربخشی برنامه در حالی که فقط یکی از زوجین در برنامه شرکت دارند را نیز به تأثیر پدیده بازخورد متقابل اعضا حاضر در سامانه های انسانی که بر اساس آن رفتار افراد از نتیجه تأثیری که بر دیگران می گذارند متأثر شده و جهت می گیرد، نسبت داد.

همان گونه که پیش تر اشاره شد، یکی از مهم ترین مفروضه های رویکرد اولسون، قابلیت تجویزی این رویکرد می باشد (Olson, 2011). مطابق این مدل، اصول خانوادگی قابل آموزش بوده و بر همین اساس می توان برنامه های آموزش خانواده و مداخلات درمانی را بر اساس آن تدوین و اجرا کرد. بر اساس این مفروضه، می توان به وسیله تقویت مهارت های فرایندی خانواده، موجب ارتقاء وضعیت گونه شناختی خانواده شد. این مطالعه نیز بمنظور آزمون خانواده، موجب ارتقاء وضعیت گونه شناختی خانواده شد. این مطالعه نیز بمنظور آزمون همین خاصیت مدل بافت نگر فرایند و محتوا (تجویزی بودن مدل) تنظیم و به مرحله ی اجرا گذاشته شد

در راستای آزمون مفروضه تجویزی بودن رویکرد اولسون، یافته های این پژوهش نشانگر تایید این مفروضه می باشد. همان گونه که از نتیجه مقایسه میانگین نمره انسجام و انطباق در دو گروه

کنترل و آزمایش پیداست، گروه آزمایش پس از دریافت تدبیر آزمایشی مورد استفاده در این پژوهش، عملکردی مناسب تر را در پس آزمون در مقایسه با گروه کنترل گزارش داده اند. همچنین، تغییر جایگاه خانواده در نمودار گونه شناختی مدل (شکل ۱) نیز شاخصی عینی برای این تغییر می باشد.

افزون بر تایید قابلیت تجویز رویکرد اولسون در این مطالعه، محتوای برنامه مورد استفاده در این مطالعه نیز از دیگر دستاوردهای این پژوهش می باشد. در واقع، این مطالعه کفایت برنامه آموزشی مورد استفاده را برای بکارگیری در برنامه های آموزش مورد تایید قرار می دهد.

از دیگر یافته های قابل ملاحظه در این مطالعه، تایید اثربخشی مداخلات خانواده از راه آموزش مادران خانواده می باشد. بر اساس نظریه سیستم ها، ایجاد هرگونه تغییر در یکی از عناصر سیستم منجر به تحول در کل عناصر سیستم خواهد شد (حقوقی و لانگ، ۲۰۰۴).

در مجموع مهم ترین یافته این پژوهش تایید ویژگی روانی- تربیتی یا تجویزی بودن رویکرد اولسون خانواده می باشد.

از عمده ترین پیشنهادهای این مطالعه، قابلیت بکارگیری رویکرد اولسون در برنامه های تجویزی خانواده می باشد و این مدل افزون بر این که فرصت تبیین و تشخیصی دقیقی برای گونه شناسی خانواده مهیا می سازد، مهیا کننده فرصت تجویزهای اثربخش برای خانواده توسط روان شناسان و مشاوران نیز می باشد. در تبیین بیش تر قابلیت های این مدل، پژوهشگران می توانند بر قابلیت آسیب شناسی این مدل برای خانواده به پژوهش بپردازند.

تشکر و قدردانی

بدین وسیله از شرکت کنندگانی که با مشارکت صمیمانه خود، انجام این پژوهش را ممکن کردند، تشکر و قدردانی می شود.

References

- Belach, S. (1989). An introduction to psychotherapy, theory and current ways. Translated by Mehdi Gharache Daghi (1385), Roshd Publication.
- Carry, J. (1937). Theory, applied consultation and psychotherapy, Translated by Yahya Seyyed Mohamadi, 1385, Arasbaran publication.
- Ingoldsby, B. B., Smith, S. & Miller, J. Elizabeth (2004). Exploring family theories, Roxbury Publishing Company, Los Angeles, US.
- Kalvandi, F. (1390). Survey on health relationship of main family with coherence and flexibility of children's parents from their perspective, Third general congress of clinical psychology research, recovery on 2nd of Bahman.
- Samani, S. Asadmanesh, M. (1390). The effect of educating families on Typology changes in process and family content, ways and models of psychology magazine, second year.
- Mazaheri, M. A. M. & Ashoori, A. (1391). Persian version of Psychometric character, coherence basis and family flexibility, Iran Clinical Psychology magazine, 19th year, 4th number, winter 1392.
- Olson D. H. L. Russell, C. Smith, S. , & Douglas, H. (1998). Circumplex Model: Systemic Assessment and Treatment of Families.
- Olson, D. H. (2000). Circumplex Model of marital and family systems. Journal of Family Therapy, 22, 144-167.
- Olson, D.H. (2011). FACES IV and the Circumplex Model: Validation study. Journal of Marital and Family Therapy, 37, 1, 64-80.
- Olson, D. H., Sprenkle, D. H., & Russell, C. (1979). Circumplex model of marital and family systems: I. Cohesion and adaptability dimensions, family types, and clinical applications. *Family Process*, 18, 3-28.
- Olson, D.H. (1994) Curvilinearity survives: The world is not flat. *Family Process*, 33, 471-178.
- Olson, D. H., & DeFrain, J. (2000). Marriage and the family: Diversity and strengths (pp. 66-97). Mountain View, CA: Mayfield.
- Olson D, Portner J, Lavee Y. FACES III > Family social science. University of Minnesota, 1985.